

Szekér László
THOREAU HÁZA

Henry David Thoreau kevésbé ismert nálunk. A XIX. század közepén élt, amikor Amerika még egészen más volt, mint ma, de csírájában már hordozta a fogyasztói társadalom ellentmondásait. Thoreau „kivonult” a társadalomból, két éven át a vadonban élt, egyedül, a maga építette kunyhóban, két keze munkájából fenntartva magát. Jelenleg is kapható *Walden c.* könyvében (*Fekete Sas Kiadó, 1999, ford.: Szöllősy Klára*) leírja tapasztalatait. Fontos, hogy kísérletét nem szánja követendő mintának, de azért érdemes elgondolkodni rajta még most is, másfél század elteltével. Úgy tűnik, gondolatai nem fakultak az idő múlásával, és ma is megszívlelendők. Számunkra azért is különösen fontos, mert ő volt Frank Lloyd Wright egyik szellemi előfutára, természetesen Emerson, Whitman, Louis Sullivan mellett. Sok minden érthetőbbé válik Wright építészeti törekvéseiből, ha figyelmesen tanulmányozzuk Thoreau eszméit. Így a természethez fűződő viszony, a sablonoktól felszabadított építészeti formálás, a belülről-kifelé növekedés elve, a szerves díszítés, a kandalló központi szerepe, a természetes építőanyagok használata, az őshonos építészeti eredményeinek átemelése a mai korba, és az a szemlélet, hogy a természettel együtt kell élni, nem pedig legyőzni azt.

Thoreau a tetteivel szavazott a *decentralizáció* mellett, azt tette, amit később Wright is javasolt: menjünk minél messzebb a várostól, vagy ahogy Szolzsenyicin mondja száz évvel később: értelmetlen a városok és az ipar további koncentrációja. Mára saját bőrünkön tapasztalhatjuk: a városok környékén elfogyott a hely, megbénult a közlekedés és leromlott a környezet, zaj van, bűz és mocskok. A további centralizáció értelmetlen és felesleges. A nagyvárosok tele vannak hajléktalanokkal, míg ez a fogalom ismeretlen volt az úgynevezett *primitív* természeti népeknél, minden családnak volt saját sátra, háza. A vadember hajléka azért a sajátja, mert olyan kevésbe kerül, a civilizált ember pedig azért fizet bért, mert nem engedheti meg magának, hogy megvegye. Egy átlagos lakás egy ember 15-18 évi munkájába kerül – és akkor nem számoltuk még a család eltartását. Ha meg akarjuk ismerni a családi otthonok igazi történetét, kérdezzünk rá a bankoknál, ahol el vannak zálogosítva. És ha az ember szerencse, vagy öröklés folytán megkaparintja a házat, talán nem is gazdagabb lett, hanem szegényebb, talán a ház kaparintotta meg őt, s nem ő a házat. Vizsgálандó lenne, mi okozza szorongásainkat, s mennyire szükséges, hogy valóban gondban legyünk. Thoreau kiköltözött a civilizáció peremére, és megtapasztalta, mik a valódi életszükségletek, és mi módon lehet azokat megszerezni.

Saját kézzel épített otthona az *autonóm ház* archetípusa. Saját kézzel építette a házat, ezért méretei szerények, de fenntartása egyszerű. A hajlékot a négy alapszükséglet közé sorolja, (táplálék, menedék, ruházat, tűz). A legtöbb ember sosem gondolkodott el azon, voltaképpen mi a lakóház. Miért spekulálunk arra, hogy még több kényelmet és fényűzést szerezzünk? Az *önkorlátozás* áthatja életmódját és építkezését.

Thoreau elveti a rutint, a megszokottságokat, rákérdez bevett közhelyekre, van bátorsága szabadnak lenni. *Cselekvés, gondolkodás semmilyen módozatát nem szabad vizs-*

gálatlanul elfogadnunk, akármilyen ősi. Amit ma mindenki igaznak szajkóz, vagy hallgatagon elfogad igaznak, arról holnap kitudódhat, hogy hamis, nem egyéb, mint a közvélemény füstje. Amiről az öregek azt állítják, hogy nem tudod megcsinálni, próbáld meg, és tapasztalni fogod, hogy igenis tudod. Öreg embernek öreg cselekedetek valók, fiatal embernek fiatal cselekedetek. Az öregség korántsem olyan jó tanítómester, mint az ifjúság. Az egyik nemzedék úgy hagyja ott az előzőek vállalkozásait, mint a zátonyra futott hajót.

A legtöbb úgy el van foglalva az élet gondjaival, hogy nincs ideje az eszmélésre, az emberi kapcsolatokra, mert úgy véli, munkája elértéktelenedne a piacon. Mint Thoreau írja: *Rossz, ha valakinek déli hajcsárja van, még rosszabb, ha az északi államokból való, de a legrosszabb, ha magad vagy a magad hajcsárja! Hiszen vagyon uraságért hajszolod magad.* Elveti a többletmunkát, a hajszoltságot, szerencsétlenségnek tartja a vagyont, a birtokot, a gazdagságot. Azt mondja, könnyebb a javakat megszerezni, mint megszabadulni tőlük. Felesleges olyan dolgokat gyűjteni, amiket *megemész a moly és rozsdá, és tolvajok, latrok martalékává lesz. Bolondság így élni, s erre, ha nem előbb, a végén mindenki rádöbben.* Ha az alapszükségleteket kielégítettük, megnyílik egy másik út, a *belső fejlődés* útja. A természeti népeknél évente rituálisan elégették az elmúlt év kacatjait, úgy kezdtek neki az újévnek.

Fontos az építkezés időzítése. Házát május és október között építette. Szerinte a nyár arra való, hogy minél több időt töltsünk a szabadban, a tél nagy része pihenésre való, az ideális az volna, ha évi hatheti munkával keresnénk meg a szerény megélhetésünkhöz valót. A Természet közelsége fontos: az állatok, a növények, az időjárás, a csillagos ég, a tó, a tél, a fagy, a viharok. Thoreau háza a minimál-ház, a túlélő-ház, az önfenntartó-ház, az öko-építészeti kísérleti példája.

Van-e a világon értelmes ember, aki azt hiszi, hogy a díszítés merő külsőség, felszínes jelenség – hogy a teknősbéka olyanformán tesz szert a foltos páncéljára, a kagyló a gyöngyházfényűházára, ahogy a Broadway lakói az építéssel szerződnek a Szentháromság-templomra nézve? Az embernek éppúgy nem kell törődnie háza építészeti stílusával, mint a teknősbékának teknőjével, a katonának sem kell a bátorsága pontos színét a zászlajára festeni – az ellenség úgyis kitalálja. ... Ami építészeti szépséget ma magam körül látok, az belülről nőtt, alakult fokozatosan, a hajlék lakójának – és egyedüli építőjének – egyéniségéből és szükségleteiből, amely mit sem törődik a látszattal. ... Az építészeti díszítések jelentős része a szó szoros értelmében belülről üres, az őszi szél könnyen lefújhatná, mint afféle idegen tollat, anélkül, hogy az épület lényegében kárt tenne.

Az építkezés

1845 március vége felé kölcsönvettem egy fejszét, kimentem a Walden-tó partjára, az erdőnek abba részébe, ahol házat akartam építeni, és nekiálltam kidönteni néhány sudár, fiatal szürkefenyőt, építőanyagul. A főgerendákat hat négyzethüvelykre vágta, a szarufát meg a padlónak szánt gerendákat csupán egyik oldalukon faragta meg. Április derekára együtt volt a ház anyaga, hozzá megvásárolta egy lebontott kalyiba faanyagát. A pincét egy domb déli lejtőjébe ásta. Hét

láb mélységre ásott le, a homokréteggig, ahol a burgonya télen sem fagy meg. A pince oldalát nem kövezte ki. Május elején hozzáfogott a ház felépítéséhez. Július negyedikén költözött be a házba, miután befedte, a tökéletesen vízzáró faszindellyel. Két kocsi követ hordott fel a töről, ezekből készült a kémény alapja. Maga a kémény csak a fűtési szezonra készült el, addig szabadban, nyílt tűzön főzött. Tél beállta előtt megépítette a kéményt, és bezsindelyezte a ház vakolt falát hulladék zsindellyel, amit elsőnek szeltek le a gerendából. A kéményt bontásból származó téglából építette. Sokat bibelődött a tűzhellyel, hisz az a ház lelke. Feje fölött gyalulatlan, faragatlan gerendák, megbarnult deszkák. A tél beköszöntére bevakolta a házat belülről is. November végére megjött a hó, beállt a tél. Egyetlen foglalatossága az volt, hogy száraz fát gyűjtsön, azt behordja, és fenntartsa a tüzet a nyitott kandallóban. A második télen tűzhellyel cserélte fel a kandallót, de a tűzhely nem vált be: helyet foglalt el, bebüdösítette a házat, és elrejtette a tüzet.

A ház méretei: tizenöt láb hosszú, tíz láb széles, *nyolc láb magas oszlopok tartják, padlással, kamrával, mindegyik oldalán egy-egy nagy ablakkal, két padlásablakkal, egy ajtóval, és egy téglából épült kandallóval.* A telek mérete tíz hold, a ház melletti kiskert mérete két hold. Akkoriban egy hold föld nyolc dollárba került.

Az összes építőanyag 28 dollárba került. Thoreau számításai szerint életre szóló hajlékot lehet szerezni annyi pénzért, amennyit lakbérre egy év alatt költenek.

A bútorzat egy részét maga fabrikálta, másik részét padlásokról szedte össze. A ház egyetlen szobából állt, ez volt a konyha, háló, nappali, éléskamra. A ház inkább menedék. *Minden megvan benne, ami a jobb házhoz kell, de semmi, ami a háztartás kelléke, itt a ház minden kincsét egyetlen pillantással átfoghatod, s minden ott lóg a szegen, amire az embernek szüksége lehet: konyha, éléstár, szalon, hálószoba, raktár és padlás egyben, telis-teli hasznos tárgyakkal, mint amilyen a hordó meg a létra, alkalmas bútorokkal. ... A háznak a belsejében minden olyan nyilvánvaló, mint a madárfészekben.*

Életmód

Kis tó partján telepedett le, kb. másfél mérföldnyire a legközelebbi falutól, egy kiterjedt erdő közepén. Korán kelt, szertartásosan megfürdött a tóban. Napi egy étkezéssel beéverte. Lemondás az újságról, a postáról, a csalásról, a káprázatról, a látszatról. *Töltsünk el egyetlen napot olyan szabadon, mint a Természet, ne engedjük, hogy bármi apróság, a pályánkra hulló dióhéj vagy szunyogszárny eltérítsen utunktól. Keljünk korán, és koplaljunk, vagy reggelizzünk, de nyugodtan és izgalom nélkül, jöjjön a vendég és menjen a vendég, szóljon a harang és sivalkodjanak a gyerekek – de mi csak maradjunk meg eltökélt derűs napunknál. ... Ülünk le kényelmesen, fúrjuk át magunkat kemény igyekezettel közvélemény és előítélet, hagyomány, látszat és érzéksalódás során, ezen az alluviális iszaprétegen amely beborítja Párizst és Londont, New Yorkot és Bostont, az egész földet, egyházat és államot, költészetet, filozófiát és vallást, amíg csak szilárd talajt, kősziklát nem ér a lábunk, olyant, melyre rámondhatjuk, hogy ez a valóság...*

Vajon mi Thoreau titka? Mitől nem porosodtak be a sorai 150 év elteltével? És ha tetszenek nekünk a gondolatai, mit kezdjünk velük a mai korban?

Megváltozott a világ. Ma beperelnének, ha kiköltöznék az erdőbe lopásnak minősülne, ha kivágnánk egy idegen fát, építésrendészeti és környezetvédelmi bírságra számíthatnánk az engedély nélküli építkezésért, önkényes lakásfoglalónak, hajléktalannak minősülénk, rövidesen rendőrségi ügy lenne a reformlétmódból, talán még felforgatónak is neveznének. A hatóságok semmibe vétele, a nyomtatványok és bevallások kitöltésének elmulasztása súlyosan megbosszulná magát: vajon milyen cím szerepelne a személyi igazolványunkban? Az adóhatóság nem tudná hová kézbesíteni a határozatait, a telek és ingatlanadó büntetőkamatokkal fejelnék meg. Valószínűleg semmi nem lenne szabványos és törvényes: a kéményt nem lehetne üzemeltetni FŐKÉTÜSZ engedély hiányában, kétkem, hogy hőtechnikailag megfelel a bontott téglafalazat, a ház körül termelt zöltséget és gyümölcsöt minősítés hiányában nem tudnánk értékesíteni, megjelenne a borkommandó, vám- és adóproblémáink keletkeznének, mivel a *Szőlőkészlet alakulása* nyomtatványt sem töltöttük ki. Tehát az a kísérlet, ami 150 évvel ezelőtt még elhatározás kérdése volt, ma kivihetetlen.

A tanulság nem a konkrét formák másolásában rejlik, hanem a szemléletmódban. Ha csak egyetlen dolgot megtanulnánk Thoreau-tól, a *mértéktartást*, már sokat változtatnánk életünkön. Ez a fogalom nem szerepel sehol manapság. Dolgozd halálra magad, hajts, fogyassz, halmozz fel, pörögjön az élet – minden erre buzdít. Soha ennyi túlsúlyos ember, túlméretezett, de betáblázott ház, prosperáló, de eladósodott vállalkozás. Rengegautó, de soha nem látott méretű közlekedési dugók, egyre újabb aruházak, de kígyózó sorok a kasszák előtt, szeméthyegyek a városok határában. Soha ennyi neurózis, stressz, elégedetlenség, elfecsérelt élet.

Fejlődés és romlás, infláció és defláció, hossz és besség, prosperálás és csőd egyszerre van jelen. A mindennapos hajsza és örület elrejtje előlünk az élet valódi szépségeit és céljait. Thoreau szemléletének másik megszívlelendő eleme, az *önmagára állított ember*. Igenis, képes megmaradni az ember, a Természet nem fogja cserbenhagyni, nem dől össze a világ – ha mi magunk nem döntjük össze. De ehhez tisztában kell lennünk valódi szükségleteinkkel.

Amerikába a lehetőségek csábították az embereket, de Thoreau óta tudjuk; ez arra is vonatkozik, hogy *az igazi Amerika az az ország, ahol jogodban áll olyan életmódot folytatni, amely lehetővé teszi, hogy mindezeket nélkülözd, ahol az állam nem próbál rákényszeríteni, hogy hozzájárulj az effélek használatából közvetve, vagy közvetlenül, de menthetetlenül következő rabszolgaság, háborúk, meg egyéb fölösleges kiadások fenntartásához.*

Frank Lloyd Wright igyekezett Thoreau elveit az építészeti gyakorlatba átültetni. Építészete így érthetőbb számunkra. A decentralizálás, a Természettel együtt élő ház, a saját magára állított teremtő individuum, a magas ideálok, a fizikai és szellemi munka összhangja, a saját kert és lakóház, a lakóház közepére helyezett tűz, az egyénre szabott belső tér, a beépített bútorok, a praktikum, a bátorság, a szabadság szerete – többek között ezek a közös tanulságok.